

Angiveligt – en ansvarsflugt

Lars Brink

Erik Hansen, vort fags nestor, har offentligt undsagt ordet *angiveligt*. Han siger, at han hader det! Også jeg har set mig rasende på det – uafhængigt af mester Erik. Erik Hansens modvilje skyldes if. eget udsagn, at det altid ligger og skvulper mellem to næsten modsatte betydninger, nemlig 1) 'bevisligt, notorisk', fx

Jeg sparkede til døren, ikke fordi jeg var hidsig, men fordi den angiveligt binder!

og 2) 'ifølge nogen', fx

Kaffe øger angiveligt risikoen for kræft. (www.madogsundhed.dk/12)

Man har ligefrem kaldt *angiveligt* et pendulord, fordi det rummer disse to vidt forskellige betydninger. Så lad os lige tage dét først. Det pendulagtige ligger i, at *angiveligt* = 'bevisligt' er en *forstærkning* af udsagnet, mens *angiveligt* = 'ifølge nogen' *svækker* udsagnet: Afsender hævder ikke sin proposition – tager ikke sandhedsansvar for den – men nøjes med at tage ansvar for, at der er nogen, der tager ansvar for den. Selvom de to tyd således hhv. styrker og svækker udsagnet, synes jeg dog ikke, det er heldigt at kalde dem modsatte a la *rig* og *fattig* – *syd* og *nord*. Betydning 1 er en ren forsikring, men betydning 2 er ikke bare en svækkelse, som *vistnok*, *måske*, *sikkert*, for den fortæller noget specielt: 'Dette hævder nogen', og som følge heraf er der egentlig ikke tale om en *svækkelse* af afsender-ansvaret, men om en total *fjernelse* af det. Ansvar for selve propositionens sandhed er ganske løftet fra afsenders skuldre – efterladende et helt andet, letopfyldeligt ansvar for, at nogen mener sådan og sådan. Den *modsatte* betydning af betydning 2, må være 'Dette mener *ingen*'.

Denne tvetydighed – i forbindelse med, at ordet er sjældent i talesproget, så at mange også af den grund står usikre over for det – er rigelig grund til at kaste det på den store ord-losseplads.

Men hermed er jeg ikke færdig med at skælde ud (og Erik Hansen sikkert heller ikke). Min kritik gælder betydning 2, og den er, som følger.

1. kritik

”Angiveligt” minder om visse adverbier, men har reelt en helt anden funktion

Normalt betyder tilføjelsen af et *ikke* til en sætning, at den ændres fra sand til falsk, hvis den ellers oprindelig var sand – og fra falsk til sand, hvis den oprindelig var falsk:

Kong Carlos V af Colorado er død. – Kong Carlos V af Colorado er ikke død.

Men betragt flg. sætningspar:

Kong Carlos V af Colorado er angiveligt død. – Kong Carlos V af Colorado er angiveligt ikke død.

Disse to sætninger kan udmærket begge være sande – samtidig! Dét er de, hvis der er én kilde, der hævder, at han er død, mens en anden kilde hævder, at han er i live. Hvis vi udpensler *angiveligt*, må vi omskrive det til *Der er én eller flere kilder, der hævder, at Carlos er død*, og sådan en helsætning følger naturligvis reglen om, at et *ikke* ændrer dens sandhedsværdi. Hvis den er sand, så er helsætningen *Der er ikke én el. flere kilder, der hævder, at Carlos er død* nødvendigvis falsk. Heraf ses, at sætninger med *angiveligt* i betydning 2 i virkeligheden udtrykker *at*-ledsætningens indhold, og at selve *angiveligt* udtrykker helsætnings-indholdet minus *at*-ledsætningen. Dette er så usædvanligt og lumsk, at kommunikationen ikke bliver vellykket. Vi er ikke vant til, at et adverbium kan have sådan en betydning. Vi er vant til, at adverbier af den type, som *angiveligt* tilsyneladende tilhører, betegner afsenders *kommentar* til den øvrige sætning: *heldigvis, desværre, soft-suseme, vistnok, jo* osv., alt sammen kommentarer, der ikke rokker ved sætningens sandhedsværdi, endsige fjerner afsender-ansvaret helt. Men dét gør *angiveligt* i allerhøjeste grad: Ordet ændrer totalt

helhedens betydning og dermed helhedens sandhedskriterier (dvs. hvordan verden skal være for at gøre den sand). Dette er vi som sprogbrugere så uforberedte på, at kommunikationen bliver kikset. – Og her har vi for øvrigt en af grundene til betydning 1: Sprogbrugerne har tillagt *angiveligt* en betydning ('bevisligt, hævet over al tvivl'), der harmonerer med de andre adverbiers på dén plads i sætningen.

Man kan herimod indvende, at alt, hvad jeg har sagt om *angiveligt* også gælder adverbialet *ifølge X*. Men adverbialet *ifølge X* er netop et adverbial, ikke et adverbium, dvs. ikke ét ord. Det lumske og forkastelige ved *angiveligt* er, at betydningerne 'hævder' og 'X' er kondenseret i ét ord, mens de klart og tydeligt repræsenteres af hvert sit ord i *ifølge X*. Hvortil kommer, at 'X' i *angiveligt* altid er upræciseret: 'et el. flere mennesker', dvs. maksimalt tomt (eftersom mennersker er de eneste, der kan hævde noget), mens *ifølge X* i praksis altid har mere præciseret *X*.

2. kritik

Kilden skjules.

Angiveligt's grammatik forbyder altså nævnelse af kilden. Dermed forsynder afsender sig mod den gyldne kilde-regel. Han nævner ingen kilde, men fritages alligevel for sandheds-ansvar (blot han kan udpege en el. anden, der mener det pågældende).

3. kritik

»Angiveligt« slører, at 99 % af al reportage bygger på kilder

Det er både i videnskaben og i journalistikken en gylden regel, at man skal nævne sine kilder. Det er også noget, dansklærere kæmper hårdt for at få eleverne til. Menneskeligt set er det åbenbart naturligt at springe op og falde ned på kilderne. Ellers ville der ikke være grund til at indskærpe det. *Angiveligt* er imidlertid sådan indrettet grammatisk, at kilden nødvendigvis udelades. Man får at vide, at der ér en kilde, men ikke hvilken.

Jamen, er dét da ikke bedre end ingenting? – spørger den positive. Nej, det er værre. For det skjuler, hvad der i forvejen står uklart for folk, nemlig, at alle udsagn, der ikke lige gælder vore personlige følelser, vurderinger og sympatier samt, hvad vi personligt har sanset, at dé

bygger på kilder. Sådanne udsagn er imidlertid sjældne i reportage. Journalisten er sjældent personligt til stede, hvor tingene sker, og hans følelser er uønskede i reportage. Han må næsten altid bygge på, hvad andre har set og hørt. Hvis han ustandselig skriver *angiveligt*, vildleder han én til at tro, at dér, hvor der ikke står *angiveligt*, dér bygger han ikke på kilder, dér står tingene klippefast. Der ér udsagn, der står klippefast, men langt færre end alle dem, hvor en journalist *ikke* skriver *angiveligt*. Dét sløres. Hvis journalisten virkelig skulle anvende *angiveligt* i overensstemmelse med sin faktiske brug af kilder, måtte han indsætte det i mere end hver anden sætning.

4. kritik

Vatnissernes vagtparade

Angiveligt signalerer: 'Jeg vil ikke hænges op på noget, jeg refererer kun, men min sætning står vistnok til troende'. Sætningen *fokuserer* ikke på kilden. Hovedindholdet er en meddelelse om verden, ikke om udsagn. Dermed bliver det gefundenes fressen for alle vatnisser. Men hvis alle gjorde ligeså, kunne vi ikke kommunikere. Vi kan umuligt holde os til sætninger om vore suveræne følelser, de logiske uangribeligheder (*teenagere er under 20 år – man kan ikke være to steder på én gang* osv.) og, hvad vi selv har oplevet med egne sanser, samt hvad vi mener, at alle er enige om (*Århus ligger i Jylland* osv.). At tale er at *turde*. Nógen må springe ud på de fyrretyve favne og hævde noget, som andre kunne tænkes at benægte. Vi må selv veje vore kilder, ræsonnere over dem og *turde* bringe resultatet. Det er ikke bare trygt at bruge *angiveligt*, det er også usselt. Den anonyme kilde kan jo være en hvilken som helst sladre-kælling. Det kan være Guds talerør på jord, Paven, og det kan være Hans Engell. Man må afveje og selv stå frem – eller, naturligvis, angive sin kilde. Ordet er også en gave til de vatnisser, der vil manipulere: Man foregiver i kraft af det trykte ords autoritet, at den anonyme kilde er en "sædvanligvis velunderrettet kilde", mens det i virkeligheden er ... Mulighederne er legio.

5. kritik

Afsender-egoisme – læserfrustration

Det hører til *angiveligt*'s grammatik – sådan som journalister oftest bruger det – at afsender tror på indholdet af dén sætning, som han dog ikke tager ansvar for. I det fuldt udpenslede udtryk *Kilden X hævder*, at *y*, kan ingen vide, hvad afsender mener, fx

Evangelisterne hævder, at han gik på vandet.

Denne sætning kan udmærket efterfølges af:

Men den nyeste forskning på DMI viser, at der hin nat var frost omkring Genesaret Sø, som derfor kan have været delvis isbelagt.

Pointen er her nye oplysninger, der peger på, at kilden – evangelisterne – tog fejl. I det mindre udpenslede udtryk *ifølge X* gælder det samme, omend sandsynligheden for uenighed mellem kilde og afsender er mindre. *Ifølge X* lægger som regel op til, at afsender *støtter sig til* kilden. Men ved det malabariske *angiveligt* er der én sprogradition for, at afsender hælder til enighed med den anonyme kilde. Det er traditions-stridigt at sige:

**Kunstnerparret skal angiveligt giftes til maj, men i en samtale med Deres udsendte har smørtenoren dementeret hele historien.

Vi, der er med i denne sprogradition, frustreres derfor som modtagere: Vi får fra afsender en interessant oplysning om verden, som vi straks er klar over, at afsender tror på, men i samme nu ser vi, at han reelt ikke hævder den, og ej heller siger, hvor han har den fra. Oplysningen svæver frit i luften, og vi har ingen mulighed for at kontrollere den eller fastholde nogen på den. Dermed er det pludselig slet ingen oplysning, men blot en ”oplysning”, som man dårligt kan fortælle videre. Som modtager får man altså en god historie (fx *Statsministeren har angiveligt sort bælte i karate*), som imidlertid straks reduceres til det næsten helt ligegyldige. Afsender får bekvemt ryggen fri og kan skrive hvad som helst, bare han kan stampe en enkelt idiot op af jorden at hæfte sit udsagn til. Modtager frustreres.

6. kritik

Ny tvetydighed.

Under diskussionen i Århus kom det frem, at flere yngre traderer en modsat betydningsvariant: 'Nogle *påstår* dette (men jeg, afsender, er stærkt speptisk)'. Hermed er vi rykket endnu længere væk fra den ældste betydning, som if. ODS var 'dette kan påvises/bevises at være sandt' (forsikring med løfte). Også den knap så yngre Jørn Lund slutter sig hertil. For dette segment er det ganske vist også umuligt at sige:

Kunstnerparret skal angiveligt giftes til maj, men i en samtale med Deres udsendte har smørtøren demteret hele historien.

Men nu er det, fordi afsenders skepsis er gjort til skamme. (Ved kynisme kunne den godt fastholdes.)

Her er altså yderligere en bastant tvetydighed, og dermed al mulig grund til at sky a-ordet: 'Jeg hælder til, at det er sandt (og bringer det derfor til torvs)' versus 'Jeg tror ikke på det, men nævner det, fordi nogen hævder det'. Vi er tæt på ren pendulering.

Eksempler

Min eksempelsamling, indsamlet fra aviser og på nettet, viser, at *angivelig(t)* kun i 3 ud af 28 belæg har betydning 1, 'bevisligt'. Men de fleste tekster er journalistiske, og blandt journalister dominerer betydning 2 i dag helt. Der er tendens til, at mindre øvede, ikke mindst i tale, er mere tilbøjelige til betydning 1. (Jeg har masochistisk fulgt ordet i årevis, også mundtligt.) – De to betydninger forekommer dog ikke altid rent: Der er morsomme varianter, der alle skyldes, at ordet er en abnormitet, som mange ikke rigtig kan håndtere traditionelt. – En vigtig variant er den, hvor det underforstås, hvem kilden er – som regel subjektet i sætningen. I mit materiale er der kun 1 – uklart – eksempel herpå ud af 28. Et klart eksempel kunne være:

Ministeren mente ikke, at han havde forsømt noget og havde angiveligt ikke tid til at uddybe spørgsmålet.

Bemærk, at afsender ikke *tager ansvar for*, at kilden er ministeren selv. *Angiveligt* ér og bliver løsagtigt. – En anden smagsprøve:

Han var iført mørkeblå benklæder, grå trøje med hætte angivelig kondisko med hvide snørebånd. (www.politi.dk)

Angiveligt – en ansvarsflugt

Da afsender har *alle* oplysningerne på anden hånd, ser det ud, som om han kun bruger *angivelig* om særlig usikre oplysninger (som han dog tager for gode varer). – Nyt eksempel:

... og i omkvædet ”Stickersvin, du reder sengen, som du ligger i/ du vil altid være helt til grin/futtet af i et lagen af benzin” lyder det angivelig som om, at Niarn og bonkammeraten L.O.C. ønsker at sætte ild til Strøm MC.

(Rune Skyum-Nielsen i Information 11-10-2004)

Her møder vi en undervariant af bet. 1, der er påvirket af det lydligt nærtstående *grangivelig*, der især bruges om slående ligheder. – Interessant er også

... har endda observeret disse dyr. Det fortælles, at de angiveligt skulle have lysende øjne og glinsende pels. (www.anova.dk)

Her møder vi et smukt eksempel på tripel-konfekt: 1. *Det fortælles*, 2. *angiveligt*, 3. *skulle have*. Hvis betydningen af *angiveligt* havde stået afsender krystalklart, ville han selvfølgelig ikke have flottet sig med en dobbelt pleonasme – så sandt som ingen ved sine fulde fem skriver: ***I dag har det for tiden været frostvejr i denne tid.* Det lyder smart med *angiveligt*, men selv dets afsendere har (med rette) ikke rigtig tillid til ordets kommunikative effekt. – Perlen i min samling er dog denne:

[Quiz-spørgsmål om danske filmsange:] Hvad er det for ord, der angiveligt står over døren til Tangobaren? (Berl.Tid. 27-12-2004)

Her forsøger journalisten sandsynligvis at kommunikere, at kilden er selve den sang, der skal gættes. Men i modsætning til *ifølge X* rummer *angiveligt* (i betydning 2) altid et forsigtigheds-signal: ’Det er ikke helt sikkert’, og dét er malplaceret her. Måske der ligger traumer bag, i form af tidligere udskæld fra redaktionssekretæren: ”Berlingske bryder sig ikke om dementier, unge mand; hvis De ikke er 100 % sikker på et forhold, så dæk Dem bag kilden!” Hvis man altid skriver *angiveligt*, kan det ikke gå galt, tænker den unge mand. Og han er ikke sikker på, hvad der faktisk står over døren i Tangobar – hvem kan være det? Ja, det kan vi faktisk alle sammen! For Tangobar er en fiktiv bar fra filmen

”Tango” (1933), og der gælder den regel i fiktion, at oplysninger, der ikke dementeres eller udtrykkeligt gøres usikre, de gælder 100%. At Quasimodo halter og Cyrano de Bergerac har en lang næse, hører til de helt sikre ting i verden. Det er derfor meningsløst, at journalisten tager forsigtigheds-forbehold over for Tangobarens tekst, for den har han med egne sanser oplevet, da han læste sangen, og den står, i sit eget fiktive univers, til troende. Når man for en gangs skyld per selvsyn *ved* en ting, er det komisk at tage forbehold for modstridende oplysninger. Man siger heller ikke: *Retskrivningsordbogen har angiveligt ”k” i ”ko”*, eller: *Skynd jer og kom! Nyhederne er angiveligt lige begyndt. Dét har Jes Dorph P. i hvert fald lige hævdet!* Vi ser altså, at *angiveligt* her er blevet til en let neurotisk ansvarsforflygtigende uvane. Og derfor hader jeg det.

Men for nu ikke at slutte hadefuldt vil jeg glæde læseren med quiz-svaret. Hvad stod der over døren? Der stod (med tangorytmen markeret): *’En ’Dag (’–) er ’ik’ke ’le (’–) vet ’ud’en ’Kær (’–) ’lig (’–) ’hed, (’– ’–) /’det ’staar (’–) der ’ov’er ’Døren (’–) i ’Tan’go’bar.(’– ’– ’– ’–).*